

Cseresnyési László Nyelvünk és a szex

<http://magyarnarancs.hu/egotripp/nylvunk-es-a-szex-78468>

2012/4. (01. 26.)

Amikor a boldog emlékezetű Girolamo Savonarola 1497. február 7-én Firenzében megrakatta a hívságok máglyáját, még nem tudhatta, hogy történelmet csinált.

Azelőtt is előfordult ugyan, hogy egy jó prédikáció után a sok lélekben megigazult bűnös körbejárta a várost -- begyűjtve a léhaság rekvizitumait (szépitőszereket, ruhákat, műtárgyakat), melyek aztán elégettettek a főtéren rakott máglyán. Savonarola azonban literátus ember volt: kellő figyelmet fordított a testet bűnre sarkalló könyvek elégetésére. Ide sorolódott Boccaccio Dekameron vagy Ovidius Ars Amatoria c. műve is, amely utóbbi a hódítás és a szerelmi játék fortélyaiába vezette be az érdeklődőket. Bár Savonarola teste egy évvel később ugyanott, a Piazza della Signorián égett el, szellemét a tűz nem égette meg: így kezdődött az erotikus irodalom és az "obszcén nyelv" szisztematikus üldözése.

IV. Pál pápa tette közzé 1557-ben az egyház által tiltott könyvek első hivatalos listáját, ez az Index Librorum Prohibitorum. A lista módosított változata az 1559-es, majd az 1564-es volt (az utolsó, 20. kiadás az 1948-as). Végül VI. Pál pápa 1966-ban eltörölte az indexet. Boccaccio és Ovidius azonnal indexre kerültek "a léha (lascivus) és obszcén tartalom okán", nem igaz tehát az, hogy a cenzúra kezdetben csak a felforgató, eretnek és istenkáromló könyvekre terjedt ki. Az illetlen szavak használata és az illetlen dolgokról való beszéd közötti különbségtétel azonban ebben a korban valóban hiányzik, noha a mai norma szerint trágárnak minősül mondjuk a baszik használata, viszont a közönségről azért szabad beszélni (talán). Az angol nyelv szótárai az 1960-as évekig nem is tartalmazták a trágár szavakat. Ma is vannak olyan szótárak, amelyeknek szerkesztői a rút dolgokat még szép szavakkal sem hajlandók definiálni, például az Oxford Latin Dictionary (1982) vaskos kötetében olvasható definíció szerint a cunnilingus egyszerűen "szexuális perverzió". Ez a hagyomány: Noah Webster (1758-1843) szótárának első kiadásában (1828) például a sodomy (szodómia) szót csupán "a természet elleni bűn"-ként határozza meg (a crime against nature). Webster az általa kiadott Bibliában (1833) kihagyta a womb 'anyaméh' szót, a stones 'heregolyók' helyett a peculiar members 'sajátos tagok' kifejezést alkalmazta, a fornication 'bujálkodás' szót felcserélte az ildomosabb lewdness 'ledérség' szóval, a

give suck 'gyermeket szoptat' helyett pedig a rút asszociációkat semmiképp se keltőnourish 'táplálkozik' szót használta. Ha meg, ugye, egy bibliai szakasz menthetetlenül sikamlós volt, akkor azt törölte.

Tévhit az, hogy a boldog időkben nem is voltak tabuszavak, mivel az antikvitás vagy a reneszánsz embere számára a test dolgai úgymond természetesek voltak. A régiség felszabadult testiségének és a szexuális szókinés használatának ezt a legendáját a tények nem támasztják alá. Persze változnak a kulturális normák, áthelyeződnek a tolerancia szinterei, amiként változik a tolerált szavak köre is. Cicero írja bizalmasának, Paetusnak egy levélben Kr. e. 45-ben, hogy bár Paetus nevéen nevezi (appellat suo nomine) a férfi nemi szervét (Cicero itt nyilván a mentula 'fasz' szóra utal), a tartózkodóbb emberek a penis 'farok' szót alkalmazzák rá, de mivel sokan használják így a penis szót, éppoly obszcén kifejezés lett belőle, mint az, amit Paetus használt (Epistulae ad familiares 9.12). Volt más obszcén szó is, például sopio 'furkó', gyermeknyelvi szó is (pipinna 'fütyi'), mert a latinban ugyanazok a stilisztikai kategóriák léteztek, mint a mai nyelvekben. A merda 'szar' szó illetlennek találtatott, helyettesítették a stercus 'ürülék' szóval; a culus 'segg', helyett lehetett használni például a clunus (tsz. clunus) 'ülep, tompor' kifejezést; a pórias landica 'csikló' helyett a kifinomult nyelvben a görögös szó járta: clitoris. A latinban hat ige utal a behatoló, illetve a befogadó szempontjából a vaginális, orális és anális közösülésre: futuere/crisare, pedicare/cevare, irrumare/fellare, de a szemérmes római a futuere 'baszni' és mások helyett a coire 'közösülni' ("együtt menni", vö. coitus) szót alkalmazta. Tabuszavak mindig léteztek, viszont az antikvitásban és a reneszánszban az irodalom világtól nem volt idegen a testiség nyers megjelenítése - mégpedig azzal a szókinccsel, amely a felszabadult szexualitáshoz hozzátartozik. Gondoljunk csak Martialisra vagy Janus Pannoniusra: Lucia, vis futui; faciam, sed lege sub illa, ut teneas culi murmura foeda tui - Lúcia, baszni akarsz; legyen úgy; ám az kikötésem, fêkezzed ezalatt segged rút moráját. (Ford. Szepes Erika) Rómában a szexuális szabadosság kérdését csak politikai harcok idején vetették fel valakivel kapcsolatban: bár Ovidius száműzetésének egyik okaként valóban az említett könyv, az Ars Amatoria létezését említi. A másik ok, amelyet nem ismerünk, nyomósabb lehetett, mert a mű másolatai már évek óta közkézen forogtak, amikor Augustus császár egy Fekete-tenger melletti városkába relegálta a költőt (Kr. u. 8).

A szavak megítélése persze változik, például a francia foutre egykor a közösülésre utaló obszcén ige volt, ma viszont nem az. Ugyanakkor a 16. századig az angolcunt 'pina' nem volt tabuszó. Lafrank sebészeti tankönyvében (1396) például az olvasható, hogy a hólyag nyaka a nőknél rövidebb és is maad fast to the cunte, azaz "szorosán tapad a hüvelyhez". Ha a cunt már trágár szó lett volna, a szerző nem ezt használja.

Az obszcenitásnak persze nincs objektív, jogi szempontból is egyértelmű definíciója. Angliában például a 19. század közepéig az "obszcenitás" nem kodifikált jogi kategória. Mindazonáltal amikor John Cleland (1709-1789) regénye a Fanny Hill, avagy egy örömlány emlékiratai (1748) megjelent, London püspökének unszolására Lord Newcastle lecsukatta a szerzőt "a királyi alattvalók megrontása" címén. Nem volt világos az sem, hogy miként kell kezelni a művészi értékkel rendelkező, de szexualitástartalmú műveket, ezért a jogtudósok megalkották a "megváltó művészi érték" (redeeming artistic value) kategóriáját, amellyel a merő szexuális izgalmat kiváltó pornográf művek nem rendelkeznek (vagy ha igen, akkor erre nincs joguk).

A világirodalom talán legterjedelmesebb erotikus műve Az Ezeregyéjszaka meséi. Már a 19. században is készült egy autentikus angol fordítása, Sir Richard Burton azonban tekintettel az 1857-es obszcén publikációs törvényre, tompított formában adta közre a szövegét (1881, 1885-88) jegyzetekkel és egy nagy záróesszével, melyben kitért az análszex kultúrantropológiájára. Lady Burton és házuk vendégei tudták csak, hogy az igazi fordítás ott rejtőzik a Sir Richard íróasztala melletti ládában. Amikor aztán elkövetkezett a férj halála (1890), az özvegy végre valóra válthatta régóta dédelgetett álmát. Kivitetta a kertbe a ládát, és elégette a kéziratot.